

JOANA DE CASTELLA, LA REINA BOJA

— Jo, Joana d'Aragó i de Castella, vaig néixer el mes de novembre de 1479 a Toledo. El meu nom va ser escollit en memòria del rei Joan d'Aragó, el meu avi patern que acabava de morir. Els meus pares eren el ja rei Ferran d'Aragó i la reina Isabel de Castella. Vaig ser la segona filla.

— Tot i que s'ha parlat molt de que les nostres filles varen compartir la seva infantesa, això no és del tot cert ja que Isabel, la gran, li portava nou anys a Joana, dotze a Maria i quinze a Catalina. Joana va jugar i es va educar, principalment amb les dues més petites. El seu germà Joan, el príncep hereu quedava a part.

— Els nostres pares estaven molt ocupats. La diferència fonamental era l'activitat de la nostra mare, que va tenir cura de la nostra educació però que va haver de deixar-la en mans d'aquells que ella considerava els més apropiats. Nosaltres pertanyíem a una família bàsicament nòmada. Els nostres pares tan aviat es trobaven pacificant Extremadura o Galícia, com a les campanyes per la conquesta de Granada, com presidint Corts a Castella o promocionant els afanys descobridors de Cristòfor Colom.

— La meva muller tenia grans afanys culturals, molt per damunt dels meus. Ella va reunir una important biblioteca i va rebre a la seva cort a importants humanistes italians. A més, també va preocupar-se de tenir gent molt instruïda tant per a ella com per a les seves filles.

— El meu preceptor va ser Alejandro Geraldino que em va ensenyar llatí i humanitats. Jo també vaig tenir especials habilitats per a la dansa i per a la música. El clavicordi va ser el meu instrument preferit i el que tocava millor. Amb tot, jo no era la preferida de la meva mare que, tot i estimar-me, mai va acabar d'entendre'm.

Una de les coses que més m'impresionaven de petita eren les visites que fèiem a la nostra àvia materna, Isabel de Portugal, que s'havia retirat a viure al castell d'Arévalo.

— Les meves filles, de petites, també varen haver de patir els gels que les meves conquestes amoroses provocaven en la seva mare. Isabel, que sempre es mostrava tan recta i mesurada podia arribar a perdre els estreps quan s'assabentava d'alguna de les meves infidelitats.

— La meva mare no era una dona gaire agraciada, algunes notes conservades ens diuen molt educadament que era grossa i de semblant agradable. La meva germana Isabel tampoc era atractiva i va empitjorar quan, després de la seva viduitat va començar a vestir permanentment de negre. La meva mare, per evitar més infidelitats, va envoltar-se de dames grans i, en cap sentit, atractives. Jo, a la llarga, també consumida pels gels, vaig fer el mateix que ella. Amb tot, segons les cròniques, jo era la més maca de les meves germanes.

— A partir de 1492, quan ja havíem superat els problemes del plets de successió amb Joana la Beltraneja i ja havíem acabat la Reconquesta, veient els problemes que podríem tenir amb els francesos vam endegar una ambiciosa política internacional, buscant aliats poderosos per poder evitar el que semblava imminent enfrontament amb el país gal. Aquesta política la varem abordar amb aliances matrimonials amb les principals monarquies occidentals.

— A la meva germana Isabel la varen casar primer amb el príncep hereu de Portugal, Alfons, i

després, amb el seu successor el rei Manuel I l'Afortunat. Després varen tantejar una doble aliança amb els Països Baixos. Al meu germà Joan, el príncep hereu, el varen casar amb Margarida d'Aústria i, a mi, amb el seu germà Felip el Bell que aleshores era comte de Flandes. Margarida i Felip eren fills de l'emperador Maximilià i això comportava el pràctic aïllament de França. Només faltava Anglaterra, que posteriorment també es va convertir en aliada amb el casament de la nostra germana petita Catalina amb el futur hereu, el príncep Artur i posteriorment amb Enric VIII.

— Si per al casament de la nostra primogènita Isabel havíem organitzat grans festes de comiat, no ho varem fer així per Joana. Varem planificar un viatge per mar, per evitar França, amb molta protecció, per evitar un possible atac. El mateix vaixell que s'emportaria a Joana, tornaria amb la princesa Margarida. Amb tot, com que havíem de demostrar el nostre poder, li varem donar un gran aixovar i li varem atorgar un nombrós seguici tant de gent armada com de palau.

— Quan vaig marxar des de Laredo, on em va acompanyar la meva mare i va passar la meva última nit abans del viatge amb mi, jo només tenia setze anys. Era el 20 d'agost de 1496.

— Felip, el promès tenia un any més que la nostra filla. Podien formar una parella excel·lent. Ell, però, era força envanit.

— A mi, em va costar molt adaptar-me a un clima tan diferent, sempre ennuvolat i plujós. A més, els seus costums eren molt diferents: una vida regalada, bon menjar i molta llibertat quan a relacions amoroses. Ser honrat en matèria amorosa no era cap valor. Era un cort famosa pel seu luxe i pel seu complicat cerimonial palatí.

— Tot i aquests problemes, la parella es va enamorar a primera vista i amb tanta intensitat que no van voler ni esperar per al seu casament que havia de ser dos dies després. La mateixa tarda de la trobada vvan consumir el seu matrimoni.

— Jo, per oblidar-me de tots els meus altres problemes, em vaig aferrar a aquesta passió amorosa, amb una fúria tan descontrolada que el meu marit va començar a preocupar-se i va intentar frenar els meus excessos passionals. Però ell no s'amagava de les seves relacions amoroses amb altres dones del seu entorn. Aquest comportament va desfermar en mi uns grans gels.

— Joana, engegada per la seva passió no corresposta, va descuidar la seva higiene, el tracte amb persones i, fins i tot, les seves obligacions religioses. Això, unit al fet que el seu seguici no rebia puntualment les seves assignacions i eren tractats amb animadversió per la cort flamenca, va augmentar la preocupació tant de la reina com la meva. Varem decidir enviar a un home de la nostra confiança perquè ens pogués explicar millor què estava passant.

— Quan va arribar el delegat espanyol, jo ja estava embarassada. Però el naixement del meu futur fill no em va pas animar i vaig començar a caure en una profunda depressió. Només feia que plorar i plorar. El 1498 vaig donar a llum la meva primera filla, Elionor. I el 1500 va néixer l'hereu, el futur Carles V.

— El mateix any, després de que haguessin mort ja el nostre hereu Joan i la nostra primogènita Isabel, a la que havíem donat el títol de princesa d'Astúries, el seu fill, el nou hereu, el príncep Miquel, també moria. Aleshores, Felip el Bell va reclamar per a la seva muller i per a ell mateix el títol de prínceps d'Astúries.

— Els meus pares ens van avisar per a que tornéssim a Espanya per ser reconeguts com a hereus de la Corona. I ens varen demanar que portéssim a Carles, el nostre hereu. Felip, que

sentia una gran simpatia pels francesos tenia un altre pla: volia casar el seu hereu amb una filla del rei francès Lluís XII. Per concretar l'aliança necessitava la meua firma i em vaig negar a acceptar el casament del meu fill amb una francesa. Varem tenir una gran discussió. Mentrestant, tampoc podíem marxar perquè jo tornava a estar embarassada i no vaig donar a llum fins al juliol del 1501, a la nostra filla Isabel.

— A l'octubre varen començar el seu viatge per terra. Varen passar per París on van ser molt ben rebuts. El rei els va rebre i va organitzar vuit dies de festes en el seu honor. Varen arribar a Espanya el gener de 1502. Feia cinc anys que la nostra filla havia marxat. I tornava amb evidents signes de no haver pogut suportar tota la pressió que se li havia exigít. Amb tot, el 15 d'abril de 1502, Joana va ser jurada com la nova princesa d'Astúries.

— El meu marit davant la possibilitat de convertir-se en un dels homes més poderosos va decidir comportar-se molt amablement amb mi durant una temporada. Als nou mesos exactes del dia del jurament va néixer el nostre fill Ferran. Però a la tardor de 1503 va voler tornar-se'n cap als Països Baixos. Jo m'havia de quedar a Espanya però no l'importava deixar-me. Vaig aguantar tant com vaig poder però volia marxar amb ell. Els meus pares no m'ho permetien i vaig tornar a entrar en una profunda depressió. Intentava burlar la vigilància que els meus pares m'havien posat i m'escapava camí enllà per anar a buscar el meu marit. La meua mare em va amonestar i recriminar la meua actitud i jo ja no vaig saber respondre-la amb el respecte que es mereixia.

— La reina, com que era la seva filla i s'adonava que no estava bé, es va empassar el seu orgull i li va prometre que quan tornés el bo, la deixaria marxar a Brussel·les. A la primavera del 1504, deixant el petit Ferran amb nosaltres, se'n va anar.

— A la tornada, vaig ser mal rebuda i criticada. Em consideraven molt altiva. El meu marit continuava amb les seves infidelitats i els meus gels eren tan terribles que ho va pagar la dama afavorida per Felip en aquells moments. Vaig ser capaç, fins i tot, en un fort atac de gels, d'agredir-la amb unes tisores i desfigurar-li la cara.

— La mort de la meua esposa, la eina Isabel, el novembre de 1504, va canviar la situació de la nostra filla Joana. Ella era la nova reina de Castella. El seu marit era el rei consort. I com que Joana mostrava evidents signes d'incapacitat, ell agafava un més gran protagonisme com a monarca dels regnes castellans.

— En aquestes condicions, el meu marit va tornar a acostar-se a mi. I varem tenir una altra filla de nom Maria. Però passats els arravataments passionals, Felip em va fer tancar a les meves habitacions. I jo vaig recórrer a una vaga de fam. Vaig tornar a caure en una altra profunda depressió.

— La reina Isabel, que mai havia vist a Felip com un home lleial havia deixat escrit que volia que fos jo, el seu marit el que governés en nom de Joana, els seus regnes, fins a la majoria d'edat del petit Carles. Però jo, per evitar que França seguís sent el meu enemic, vaig concertar el meu casament amb Germana de Foix. Només feia un any que s'havia mort la meua muller. El 1506 varen tornar a Espanya Felip i la meua filla Joana.

— El meu marit i el meu pare es varen barallar per veure qui ostentava el poder en les terres de Castella, de les que jo n'era la reina. Els seus enfrontaments no em varen ajudar gaire a recuperar-me. També em vaig enfadar moltíssim pel casament del meu pare amb una francesa. A més, pel contracte matrimonial si ella li donava fills, les terres aragoneses serien per a ells. I

aquest fet podia anul·lar la idea de la meva mare de la unificació hispànica per la que tant s'havia esforçat.

— Enfrontats Felip i jo, el perill d'una guerra civil a Castella es veia com a imminent. Jo acusava Felip de tenir presonera la seva muller, cosa que era certa. I Felip em va exigir que em retirés als meus dominis d'Aragó a canvi d'una quantiosa compensació econòmica.

— Aleshores va arribar la tragèdia: Felip va emmalaltir. I jo, com una dona valenta, vaig romandre al seu costat i el vaig cuidar fins al final. Em vaig quedar vídua als vint-i-sis anys i vaig caure en un estat depressiu agut. Res de la terra ja no va importar-me sinó la filla que portava al ventre i era fruit de l'amor del meu marit: la infanta Catalina.

— Es va constituir un triumvirat, amb el cardenal Cisneros al capdavant, que va governar Castella fins a la meva tornada.

— Els flamencs varen embalsamar el cos del meu difunt marit i jo vaig començar un pelegrinatge per les terres de Castella fins a Granada, amb el cos insepult, perquè allí era on ell volia ser enterrat. Va ser durant aquest viatge que la gent de Castella va començar a titllar-me de boja i a considerar-m'hi.

— Vaig decidir que el millor lloc per ella, per poder estar més segura i més ben atesa era Tordesillas i allí vaig enviar la meva filla Joana el febrer de 1509. S'hi va quedar amb la seva filla Catalina de dos anys.

— Quan Enric VII d'Anglaterra va saber que m'havia quedat vídua, va voler fer negociacions per convertir-me en la seva esposa. Afortunadament, una tisis galopant el feia morir l'abril del 1509.

—Vaig posar gent encoberta que vigilés la meva filla, que la tinguessin aïllada i que no li permetessin cap contacte amb l'exterior.

— Vaig rebre un tracte cruel i vaig viure com una presonera. Fins i tot varen estar a punt de prendre'm la meva filla i la vaig amagar en una habitació sense llum a la que només s'hi podia accedir per la meva habitació. La pobra nena ho va passar molt malament. Per sort, un dels meus servidors es va apiadà d'ella i li va fer obrir una finestra a l'exterior perquè hi pogués entrar la llum del sol.

— Ningú no visitava la meva filla en aquelles condicions, exceptuant, de tant en tant, la meva segona esposa, Germana de Foix. Jo li vaig fer tres visites en total: el 1509, el 1510 i el 1513. Durant aquesta última, com que Joana estava, tot i que bé de salut, completament abúlica, vaig passar tres dies amb ella per intentar animar-la.

— Amb la mort del meu pare el 1516, el poble de Tordesillas va atacar el castell amb la intenció de tornar-me la llibertat i que exercís de reina. Quan em vaig assabentar que el cardenal Cisneros havia quedat al capdavant dels assumptes del govern, em vaig tranquil·litzar. Amb tot, el meu pare m'havia deixat hereva universal de tot els seus regnes i vaig deixar de ser Joana de Castella per convertir-me en Joana d'Espanya.

— Aleshores, jo, Carles V d'Alemanya, que ja havia complert els quinze anys, em vaig sentir coaccionat a assumir els meus deures. El cardenal Cisneros, complint amb la seva regència, em va proclamar Governador. Però jo volia més. Vaig exigir que em proclamessin rei, no desplaçant a la meva mare sinó juntament amb ella. Signant tots dos els papers oficials. I sempre vaig voler que ella signés primer. Amb tot, encara vaig tardar quasi dos anys a venir a Espanya, fins a finals del 1517.

— El primer que va fer el meu fill no va ser una entrada triomfal a Valladolid, sinó venir a veure'm a mi, la seva mare. Feia pràcticament onze anys que no ens havíem vist. Es va quedar set dies amb mi i la seva germana i ens va fer arreglar les nostres dependències per poder viure segons la dignitat que ens corresponia. En veure la bona disposició i capacitats del meu fill, vaig accedir de bona gana que ell es fes càrrec de tots els assumptes de govern.

— A mi em va semblar que la situació de la meva germana petita Catalina era del tot insostenible. Varem simular que raptàvem la nostra germana però ella ens va obligar a prometre-li que si la seva mare es desesperava que la deixarien tornar.

— Em vaig exclamar tantíssim dient que m'havien robat la filla que Carles la va deixar tornar però amb unes condicions: que havia de viure com una infanta de Castella.

— El 1518 vaig posar al capdavant de la Casa de la meva mare al marquès de Dènia. Les seves instruccions eren tenir cura de la seva salut però, per cap motiu, deixar-la sortir del seu captiveri ni deixar-la parlar amb ningú de l'alta noblesa.

— Llavors va ser quan es va començar a incubar la revolució dels "*Comuneros*". El seu moment més àlgid va ser quan van aconseguir prendre Tordesillas i van posar-se en contacte amb mi. Castella s'havia alçat en armes contra el seu emperador perquè es pensaven que Carles V invertiria tots els diners i recursos espanyols en els seus estimats Països Baixos i que es despreocuparia dels problemes d'Espanya. Amb tot, quan em van veure tan apàtica i despreocupada de la política que ja no podia liderar-los. Vaig tenir dos mesos i mig de llibertat i em vaig anar posant millor. El 1520 van fer la primera Junta que jo vaig presidir. I em vaig disculpar per la meva incapacitat. Jo mai no vaig firmar cap acord de la Junta Comunera. I aquí va ser on la rebel·lió va fracassar. Perquè jo no els vaig recolzar plenament.

— I així em vaig salvar jo, el seu fill. I la meva mare va tornar a queda empresonada a Tordessillas i vigilada pel marquès de Dènia. Era a finals del 1520.

— Si la meva salut mental no era bona, la meva salut física va fer que encara hagués de viure d'aquella manera trenta-cinc anys més. Cosa rara en aquell temps vaig acabar complint setanta-cinc anys. Vaig rebre dotze visites del meu fill Carles i de la seva família però, el més tràgic per a mi va ser quan varen casar la meva filla Catalina amb Joan III, rei de Portugal i, el 1525, per complir amb la seva obligació, va haver d'abandonar-me. I sort en vaig tenir d'ella perquè el marquès i la seva muller em tractaven molt malament. Fins i tot m'extorsionaven: em feien demanar-li joies i vestits al meu fill que després, es quedaven ells directament. Ella que només tenia divuit anys va escriure al seu germà per denunciar-los.

— En aquells moments tenia moltes preocupacions i no vaig fer cas de res. Vaig passar quasi deu anys sense visitar la meva mare fins que el Nadal de 1535, ens varem reunir amb ella tota la família. Llavors em vaig assabentar que els marquesos de Dènia fins i tot l'havien arribat a agredir físicament. Però, segons ells, era la única manera que els obeís. Asustant-la. Perquè la meva mare havia fet una altra vaga de fam. Res va canviar.

— Jo vaig tenir una caiguda i vaig quedar immòbil de cintura cap avall. Necessitava que em canviessin cada vegada que anava al lavabo i molts dies, ningú no ho feia. Francesc de Borja va venir a visitar-me perquè deien que ja no era creient i que m'havia tornat mig bruixa. Ell va aconseguir que em recuperés anímicament durant un breu període de temps. Ell em tractava d'una manera molt més humana: el seu tractament em va anar molt bé, vaig tornar a les pràctiques religioses i tothom es va quedar tranquil.

— Però la meva mare ja era molt gran i va començar a emmalaltir. Se li van agreujar les inflamacions a les cames i li varen sortir unes nafres impossibles de curar. El seu cos es va començar a gangrenar.

A les sis de la matinada del Divendres Sant de 1555, havent passat també per un calvari, després de ser extremunciada pel seu estimat Francesc de Borja, Joana de Castella, va expirar.